

حضور امریکا در تاجیکستان

ایراس

مقدمه

آسیای مرکزی پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی مورد توجه قدرت‌های بزرگ جهانی به خصوص آمریکا قرار گرفته است. هر چند از منطقه آسیای مرکزی در گذشته با نام "هارتلند و یک منطقه ژئواستراتژیکی" یاد می‌شد، اینک با اضافه شدن جنبه‌های ژئواکونومیک، آسیای مرکزی به یک منطقه حیاتی ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک تبدیل شده است. در واقع، اهمیت اقتصادی (ژئواکونومیک) و سیاسی (ژئوپولیتیک) آن با یکدیگر منطبق شده و موجب شده است تا ضرورت توجه بدان دو چندان شود. این منطقه، با روسیه 4846 کیلومتر، با چین 2805 کیلومتر، با افغانستان 2087 کیلومتر و با ایران 992 کیلومتر مرز مشترک دارد و تبدیل شدن آن به منطقه نفوذ برای هر قدرتی، کنترل کشورهای همسایه منطقه را به ارمغان می‌آورد و به لحاظ امنیتی و نظامی فوق العاده مهم است.

از سوی دیگر، در غرب این منطقه، دریای خزر واقع شده است که از نظر ذخائر نفتی در مقام دوم قرار دارد و طبق آمار رسمی، 33 میلیارد تن نفت و حدود 300 میلیارد تن گاز ذخیره دنیا را در خود جای داده است. جدا از منابع طبیعی همچون نقره (ذخیره تاجیکستان بعد از مکزیک در مقام دوم قرار دارد) طلا (در ازبکستان) و تمامی مواد معدنی مطابق با جدول مندلیف در قزاقستان و... که در جای خود قابل بحث است، این منطقه در موقعیت مرکزی و اتصال دهنده شرق دور و نزدیک واقع شده است. در این نوشته، کوشش شده تا به مسائل حضور آمریکا در تاجیکستان به ویژه در دور پس از 11 سپتامبر پرداخته شود.

پیشینه حضور قدرت‌های استعماری در منطقه به طور قطع، فعالیت‌های روسیه و انگلستان در قرن نوزدهم در منطقه آسیای مرکزی تشدید شد و پیشروی انگلیس در جنوب در درون آب‌های خلیج فارس و اقیانوس هند افزایش یافت. تزارهای روس نیز در جنوب مرزهای خود در درون خشکی پیشروی خود را به طرف آسیای مرکزی آغاز کردند. در نتیجه فعالیت‌های سیاسی، منطقه آسیای مرکزی جولانگاه امپراتوری روسیه و منطقه شبه قاره هند نیز مرکز

فعالیت‌های استعماری بریتانیا شد. حاصل این رقابت‌ها تولد کشور بی‌نام افغانستان بود که به منطقه حائل بین منافع دو ابر قدرت در قرن 19 تبدیل شد. با وقوع انقلاب اکتبر 1917 در روسیه، نفوذ و رقابت امپراتوری روسیه و بریتانیا و معیارهای جدید تداوم یافت. اما با پایان یافتن جنگ جهانی دوم و تسلط شوروی بر اروپای شرقی، جهان وارد مرحله جنگ سرد شد و رقابت‌ها و تضادها این بار بین مسکو و واشنگتن رهبری می‌شد تا که فروپاشی شوروی تداوم یافت. در همه این دوران‌ها، منطقه آسیای مرکزی جزء مناطق تحت مناسبات استعماری مسکو با جمهوری‌های محروم باقی ماند. با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در منطقه آسیای مرکزی، پنج کشور مستقل متولد شد و تسلط قدرت شرق گرفتاری‌های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی بر منطقه پس از استقلال کم رنگ شد.

سابقه حضور آمریکا در جمهوری تاجیکستان خلأ ناشی از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و آغاز دوره انزوای سیاسی روسیه، توجه ایالات متحده آمریکا را به منطقه جلب کرد. آمریکا از نخستین کشورهایی بود که استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی را به رسمیت شناخت و رسمیت جمهوری تاجیکستان را در اوایل سال 1992 بعد از جمهوری اسلامی ایران اعلام و سفارت خود را در پایتخت این کشور افتتاح کرد. در ده سال پس از استقلال، سیاست‌های آمریکا در تاجیکستان با فراز و نشیب و تناقضاتی همراه بود. هر چند آمریکا در ملاقات‌های آغازین با دولت مردان تاجیکستان، بر پیروی از الگوی ترکیه در ساختار سیاسی و برقراری حکومتی لائیک در این کشور تأکید می‌کرد. اما بر خلاف اعلام رسمی مبنی بر همکاری با حکومت مصالحه ملی در سال‌های آغازین استقلال، با حمایت از گروهی یاغی همچون "سنگ صفراف" در منطقه کولاب، عملاً کارنامه منفی از خود به جای گذاشت.

برای مثال، اسکودیر، سفیر وقت آمریکا، به بهانه کمک‌های بشر دوستانه به کولاب سفر کرد و در مناقشات دولت با اپوزیسیون، با یک‌جانبه‌گرایی خشم‌گروه‌های اپوزیسیون را برانگیخت. از سور دیگر، مناسبات نزدیک دولت تاجیکستان با روسیه موجب شد تا جایی برای حضور آمریکایی‌ها فراهم نشود. آمریکا در مقاطعی هم به جای گرفتن مواضع حاد علیه نهضت اسلامی تاجیکستان، سکوت پیشه می‌کرد، اما پس از انعقاد معاهده صلح 1997 بین حکومت تاجیکستان و نیروهای مخالف، تلاش کرد تا روابط خود را با دولت تحکیم بخشد. در اواسط 1998 نیز به علل امنیتی کنت اسمیت، معاون سفیر آمریکا در تاجیکستان، اعلام کرد که آمریکا دیپلمات‌های خود را از دوشنبه خارج می‌کند که برخی از آنان به

آلماتی (پایتخت قزاقستان) منتقل شدند. اما با حوادث 11 سپتامبر نگاه آمریکا در منطقه آسیای مرکزی و تاجیکستان دگرگون شد.

حضور آمریکا بعد از 11 سپتامبر حوادث یازدهم سپتامبر موجب شد تا آمریکا به بهانه مبارزه با تروریسم که مرکز آن در افغانستان بود، نیروهای بسیاری به منطقه آسیای مرکزی اعزام کند و بخش اعظم حمله نظامی علیه افغانستان را از این منطقه انجام دهد. آمریکا با رضایت ازبکستان و قرقیزستان در این دو کشور پایگاههای نظامی تأسیس کرد و اجازه عبور از حریم هوایی کشورهای همچون روسیه، قزاقستان و تاجیکستان را به دست آورد که آغاز نفوذ بیشتر در آینده منطقه بود. این خبر، در اول مهر ماه 1380 از سوی خبرگزاریها اعلام شد و شماری از هیئتهای نظامی آمریکا برای مطالعه در مورد احداث پایگاه نظامی تاجیکستان و همچنین آماده سازی پایگاه هوایی عینی در شرق دوشنبه وارد این کشور شدند. توجه به عین مطالب ضمن نگاه به اهداف آمریکا در منطقه آسیای مرکزی، به طور مشخص به بررسی اهداف آمریکا در تاجیکستان می پردازیم.

در يك نگاه کلی، آمریکا قصد دارد با حضور در منطقه آسیای مرکزی، کنترل خود را نسبت به رقیب سنتی خود- روسیه - افزایش دهد و آن را حفظ کند. آمریکا در دوران جنگ سرد و جهان دو قطبی نیز این هدف را دنبال می کرد، و با تداوم این کنترل، تلاش می کند تا روسیه را به قدرت تنزل یافته منطقه ای تبدیل کند. مسئله بعدی، اهمیت دریار خزر است که به عنوان خلیج فارس دوم مطرح است. سومین هدف می تواند کنترل جریان های اسلامی در کل منطقه باشد. از آنجا که رفتارهای سیاسی متزلزلی در منطقه وجود دارد. پتانسیل مذهبی در منطقه به علت محدودیت های دهه های گذشته فوران کرده است، مهار نکردن آن ممکن است در آینده برای سیاست خارجی این کشور مشکل ساز باشد. هر چند رشد و فعال شدن تفکر مارکسیستی هم بعید نیست. چهارمین هدف آمریکا کنترل چین و هند است که مرزهای مشترک در منطقه دارند یا قابل دسترسی اند.

افزون بر این، تقابل با همکاری های منطقه ای می تواند از دیگر اهداف آمریکا در منطقه باشد. غیر از انتقال انرژی از راه ایران در مشارکتهای منطقه ای و سازمان اقتصادی اکو بحث ایجاد محور جدید شمال - جنوب برای اتصال روسیه از طریق منطقه آسیای مرکزی و ایران به هند، دو طرح مهمی است که حساسیت های آمریکا را برانگیخته است. از سوی دیگر، با توجه به انرژی های موجود در منطقه و کنترل احتمالی آمریکا بر آن، تضعیف اوپک که بیشتر يك سازمان همکاری نفتی در حوزه خلیج فارس به شمار می آید، هم

می‌تواند هدف بعدی آمریکا در منطقه باشد. آمریکا همچنین خواستار تضعیف پیمان مشترک المنافع است که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی برای همکاری کشورهای پانزده گانه شوروی سابق تشکیل شد و می‌تواند تهدیدی برای آمریکا در نتیجه همگرایی کشورهای منطقه باشد. از آنجا که ایران در دهه بعد از استقلال ضمن برقراری روابط منطقی با جمهوری‌های آسیای مرکزی، در تقابل با کشورهای منطقه است، بر هم زدن روابط ایران و کاهش نفوذ آن در منطقه و پیدا کردن بازار مصرف برای جمعیت قریب به 60 میلیونی و سلطه فرهنگی از دیگر اهداف آمریکاست.

با این وضع، باید دید آمریکا در تاجیکستان به دنبال چیست؟ این پندار که نفوذ آمریکا در منطقه به خصوص در تاجیکستان تنها بعد از واقعه 11 سپتامبر و از طریق سیاست‌های نظامی صورت گرفته است، اندیشه درستی نیست، همان گونه که گفته شد، آمریکا از جمله کشورهای بود که در دوران جنگ داخلی و بحران درونی در تاجیکستان، از طریق سازمان های دولتی و غیر دولتی و بین المللی در قالب کمک های بشر دوستانه اقداماتی انجام داد، به طوری که بیشترین کمک ها به منطقه کولاب بود و هنگامی که این واقعیت را پذیرفت که نهضت اسلامی تاجیکستان نیرویی بالنسبه قوی در صحنه سیاسی این کشور محسوب می‌شود، مناسبات خود را با نهضت مجدداً تنظیم کرد. اما از دیدگاه کارشناسان سیاسی، اهمیت استراتژیکی تاجیکستان مهم ترین علت توجه امریکا به این کشور است. تاجیکستان بیش از 1200 کیلومتر مرز مشترک با افغانستان دارد و می‌تواند از مکان های کنترل این کشور و ارسال کمک های نظامی به افغانستان باشد.

چند ماه قبل از شروع عملیات در افغانستان تامی فرانکس که بعداً به فرماندهی نیروهای امریکایی در افغانستان منصوب شد، سفر به این کشور با امام علی رحمان اف، رئیس جمهور این کشور، دیدار کرد که با شروع جنگ این دیدارها افزایش یافت. هدف بعدی آمریکا از حضور در تاجیکستان جلوگیری از جنگ های داخلی است که می‌تواند اوضاع سیاسی و نظامی منطقه و جهان را تحت تاثیر قرار دهد. در اعلامیه های رسمی مقامات دولتی آمریکا نیز به این هدف اشاره شده است، برای مثال، جلوگیری از رشد سلاح های کشتار جمعی (سلاح های هسته ای، شیمیایی و میکروبی)، جلوگیری از رشد موج اسلام گرایی، پشتیبانی از روند دموکراسی و حفظ حقوق انسان ها و کمک رسانی به کشورهای منطقه در کشف و استخراج معدن زیرزمینی. رابرت فین، سفیر وقت آمریکا در این کشور، اشاره می‌کند: «آمریکا برای تاجیکستان چیزی را می خواهد که مردم تاجیکستان خواهان آن هستند. یعنی

مردم این کشور پیش از هر چیز صلح و ثبات در کشور و توسعه دموکراسی را بر پایه اقتصاد بازار خواستارند.

آمریکا وظیفه خود می داند که به جمهوری تازه استقلال یافته تاجیکستان در راه پیاده کردن اهدافش کمک و یاری همه جانبه رساند. همچنین اعلام کرد که از آقای رحمان اف برای دستیابی به هدف عالی خود یعنی بی نیازی از کمک کشورهای دیگر و دستیلبی به استقلال واقعی تا رسیدن به کشوری توسعه یافته، حمایت می کند.» آگاهی داریم که تاجیکستان در بخش های نظامی و اقتصادی به روسیه کاملاً وابسته است. پس از فروپاشی شوروی، آمریکا تلاش کرده است تا جهان را بسوی تک قطبی شدن سوق دهد، ولی هنوز هم نفوذ روسیه در آسیای مرکزی (که جزء مناطق مهم است) و به خصوص در تاجیکستان به چشم می خورد. از این رو، آمریکا به دنبال تحکیم استقرار خود در این کشور است.

اقدام های عملی امریکا برای تحکیم نفوذ در جمهوری تاجیکستان

1- کمک های بشر دوستانه

آمریکا تلاش دارد تا تقریباً در همه جنبه های زندگی مردم این کشور تأثیر و نفوذ خود را عملی کند. بخشی از این اقدامات با توجه به مشکلات اقتصادی مردم و دولت این کشور، در قالب کمک های بشر دوستانه صورت گرفته است. این کمک ها از دوران جنگ داخلی در قالب ارسال محموله های مواد غذایی از جمله گندم و غلات، تا کنون ادامه داشته است. در فوریه 2003 وزارت خارجه ایالات متحده آمریکا برای وزارت بهداشت تاجیکستان مبلغ 5.7 میلیون دلار تجهیزات پزشکی ارسال کرد که پس از واقعه 11 سپتامبر 2001، پنجمین کمک رسانی بوده است. این کمک ها، شامل آموزش و پرورش نیز می شود. برای مثال در آوریل 2003 شعبه عمومی مؤسسه جامعه آزاد در همکاری با آژانس رشد بین المللی امریکا و انجمن بین المللی "قدم به قدم" در تالار مهمان سرای کیان در شهر دوشنبه به طور رسمی برنامه خود را معرفی کرد. مطابق این برنامه، در آموزش کودکان زیر ده سال از متدلوژی جدیدی استفاده می شود که با در نظر گرفتن خصوصیات ملی هر دانش آموزی به طور انفرادی تحت آموزش قرار می گیرد. این آژانس همکاری نزدیکی با وزارت معارف جمهوری برقرار کرده است. بانک جهانی، بانک آسیا و بنیاد آقاخان در این بخش سزمايه گذاری کرده اند. از سوی دیگر، سفیر امریکا در تاجیکستان از کمک 30 میلیون دلاری به این کشور در سال 2003 خبر داد، هر چند وعده کمک یک میلیارد دلاری غرب و آمریکا هنوز تحقق نیافته است.

2- فعالیت در بخش های فرهنگی

بخشی دیگر از اقدامات آمریکا در تاجیکستان به قشر دانشگاهی این کشور مربوط می‌شود. که جذب دانشجویان تاجیک به آمریکا از جمله این برنامه هاست. در اوایل سال 2003، نشست مشورتی اعضای سفارت آمریکا با مسئولان دولتی تاجیکستان صورت گرفت در این جلسه، حیدر ادینایف، معاون آموزش و پرورش، نیانا ایواسن، از مقامات سفارت آمریکا، جولیا مکی، نماینده منطقه ای شورای آمریکا در امور آموزش. برخی دیگر از مقامات تاجیکی، درباره همکاری‌های مشترک تبادل نظر کردند.

حاصل این نشست فرمان رئیس جمهور در مارس 2003 مبنی بر توجه به امر آموزش زبان انگلیسی بود و در دانشگاه ها و سایر مراکز دوره‌های کوتاه مدت و بلند مدت آموزش زبان انگلیسی افتتاح شد. در طرحی که سفارت آمریکا در یکی از نشریات داخلی نیز به چاپ رسید، اطلاعات مکتوبی برای سفر به آمریکا و تحصیل در آنجا ارائه شد که برخی جوانان تاجیک با استقبال برگ های آن را تکمیل کردند (1). سواى از ان در قالب پاسداران صلح راه اندازی. کمپهای فرهنگی در تاجیکستان تشدید شده است که به طور نمونه در منطقه ای سر سبز در این کشور اردوگاهی احداث شده که جوانان تاجیک در ان یک دوره زندگی به سبک امریکائی را تجربه می کنند از سوئی دیگر یک سازمان امریکائی برای توسعه رقص تاجیکی به این کشور قول کمک داده است (2)

3- رسانه‌های گروهی و اصحاب مطبوعات

روزنامه نگاران تاجیک نیز از دیگر اقشار جامعه تحصیل کرده تاجیکستان اندکه مورد توجه فعالیتهای فرهنگی آمریکا در این جمهوری بوده‌اند. بخشی از این کمک ها معطوف به برآوردن نیازمندی‌های فنی و سخت افزاری این قشر بوده است. در حال حاضر، تقریباً در همه مناطق جمهوری با کمک سازمان های بین المللی به خصوص شعبه تاجیکستانی "جامعه آزاد" بنیاد ساراس(3) به قشر روزنامه نگار کمک می‌شود. برای مثال، در منطقه ختلان (کولاب) "ختلان پرس" تأسیس شد و برای روزنامه نگاران شهر دوشنبه نیز در آوریل همان سال واحد خبرگذاری افتتاح شد. از سوی دیگر، همه ساله ده ها روزنامه نگار تاجیک با کمک سازمان های بین المللی به کشور آمریکا سفر می کنند و نمی‌توان در این جمهوری نشزیه ای بافت که سردبیر یا ... آن به آمریکا سفر نکرده باشد. روزنامه نجات، ترجمان نهضت اسلامی تاجیکستان، نیز از این امر مستثنی نبوده است. همچنین سازمان آمریکایی اینتر نیوز همایشی را برای آشنایی خبرنگاران تاجیکستان با مبانی حقوق کار خبرنگاری در دوشنبه برگزار کرد. این سازمان، فعالیت خود را در تاجیکستان از 8 سال پیش آغاز کرده و در این مدت با برپایی بیش از 60 همایش در

زمینه‌های گوناگون دستور العمل‌های آموزشی ویژه ای را نیز به چاپ رسانده و در فعال کردن شبکه‌های رادیو و تلویزیونی مستقل در مناطق تاجیکستان نقش داشته است. (4)

4- سیاسی

اما علی رحمان، رئیس‌جمهور تاجیکستان، در سفرهای متعدد به ایالات متحده آمریکا در این سالهای طولانی، علاوه بر ملاقات با مقامات آمریکایی با رؤسای بانک‌های بین‌المللی و صندوق بین‌المللی پول نیز دیدار و تلاش کرد تا به جذب جامعه آمریکا (بخش دولتی و غیر دولتی) برای بازسازی (5) اقتصاد این کشور، که در جریان جنگ داخلی 97-92 به شدت آسیب دیده بود، پردازد و علاوه بر دریافت قول کمک 200 میلیون دلاری، قرار داد برنامه 6400000 دلاری سازمان ملل را برای مبارزه با تجارت مواد مخدر در مرزهای این کشور با افغانستان به امضا رساند، برخی رفت و آمدهای هیئت‌های سیاسی و... نیز موجب تقویت روابط دو کشور شده است. در سه ماه پاییز سال 80 نیز وزیر دفاع؛ مشاور وزیر خارجه و فرماندهی نیروهای نظامی آمریکا به این کشور سفر کردند. هیئتی از سناتورهای آمریکایی نیز در 17 دی 1380 وارد دوشنبه پایتخت تاجیکستان شد که موضوعات اصلی گفتگوی آن بررسی راهای مبارزه با تروریسم عنوان شده بود. (6)

در اوایل سال 81 نیز وزیر خارجه وقت تاجیکستان، طلبک نظراف، برار دیدار رسمی یک هفته ای عازم آمریکا شد که گسترش و تعمیق روابط در زمینه‌های امنیتی منطقه و... در دستور کار وی قرار داشت. (7) سفر رئیس‌جمهور تاجیکستان به ایالات متحده آمریکا در سالهای گذشته میلادی (8) سبب تقویت در مناسبات دو کشور بود. در این سفرها هر دو طرف ضمن بحث درباره مسائل مربوط به اصلاحات سیاسی و اقتصادی در تاجیکستان، در زمینه مبارزه با تروریسم بین‌المللی نیز به تبادل نظر می‌پرداختند... در اظهارات مشترک هر دو طرف حمایت از همکاری‌های استراتژیک که برای دو کشور سودمند است، مورد تأکید قرار گرفته بود. از سوی دیگر، دولت آمریکا در چارچوب حمایت از آزادی به کشورهای تاجیکستان، ازبکستان و قرقیزستان کمک مالی نموده بود که از آن جمله میتوان به سال 2004 که مبلغ 157 میلیون دلار کمک نمود اشاره کرد.

5- همکاری‌های نظامی

همکاری‌های نظامی بلافاصله پس از واقعه 11 سپتامبر بین دو کشور آغاز و وارد مرحله جدیدی شد. (9) همان طور که گفتیم، در زمان حملات نظامی آمریکا به افغانستان، میان دو کشور توافقاتی مبنی بر استفاده از حریم هوایی صورت گرفت

ولی صورت عملی به خود نگرفت که از علل آن غیر استاندارد بودن باند فرودگاه‌های تاجیکستان برای هواپیماهای آمریکایی بود. در گفتگوهای بعدی، تعمیر فرودگاه شهر دوشنبه در دستور کار قرار گرفت.

همچنین پذیرش عضویت تاجیکستان در سال 2002 (10) در ناتو و قرار داد این کشور با آمریکا در اگوست 2002 مبنی بر حق مصونیت به نظامیان آمریکایی از گسترش مناسبات نظامی تاجیکستان با ناتو و آمریکا خبر می‌دهد. بخش دیگر از همکاری‌های نظامی دو کشور در قالب کمک‌های نظامی است، در 13 فوریه 2003 طی مراسمی فرانکلین هاول، سفیر آمریکا، مقدار ده هزار دست لباس و کفش نظامی به ارزش 1345000 دلار به این کشور اهدا کرد. همکاریها بعد از آن هم ادامه داشت، آمریکا بر اساس دو برنامه به این جمهوری کمک نظامی کرد. بخشی از آن تحت عنوان "سرمایه گذاری نظامی در خارج" و قسمتی دیگر با آموزش بین المللی نظامی میسر شده است. اجرای پروژه احداث پل بین تاجیکستان و افغانستان در ناحیه پنج (منطقه مرزی) که در دستور کار نیروهای نظامی آمریکا قرار گرفته است، بخشی دیگر از کمک‌های نظامی آمریکا به نیروهای مرزبانی کشور تاجیکستان به شمار می‌آید. (11)

در 18 فوریه 2003 باز هم سفیر آمریکا طی مراسمی به میزان پانصد هزار دلار آمریکایی تجهیزات نظامی از جمله بی سیم های صحرائی (بارت)، ژنراتورهای گازوئیلی و رایانه و باتری به ژنرال عبدالرحمان عظیم اف هدیه کرد و تا پایان همان سال دو مرحله دیگر نیز از این کمک‌ها وجود داشت. همه این موارد همکاری‌های نظامی آمریکا پس از وقایع 11 سپتامبر تحقق یافته است و این در حالی است که آمریکا از سال 1993 جمهوری تاجیکستان را به علت بحران داخلی مورد تحریم فروش سلاح قرار داده بود. اما در تاریخ 9 فوریه 2002 با سخنان سخنگوی دولت آمریکا که خبرگزاری‌ها نیز آن را منتشر کردند، لغو تحریم فروش سلاح‌ها گامی مهم در جهت رشد هر چه بیشتر مناسبات دو کشور اعلام شد. (12) از آن هنگام تا کنون مهم‌ترین محور همکاری نظامی آمریکا با تاجیکستان از مبارزه با تروریسم بین المللی، قاچاق مواد مخدر، تبادل اطلاعات، آموزش‌های نظامی برگزاری همایش‌های منطقه‌ای و... ارسال تجهیزات نظامی است. (13)

علاوه بر این، یک هیئت از وزارت انرژی آمریکا به تاجیکستان سفر کرد و بیشتر در خصوص توسعه نهادهای ذی ربط دو کشور در زمینه این‌سازی در قبال خطرهای ناشی از تشعشعات اتمی و تفاله‌های هسته‌ای به گفتگو پرداخت. در این دیدار که، نماینده آژانس بین المللی انرژی اتمی، نیز حضور داشت مبلغ صد هزار دلار تجهیزات کنترل و سنجش درجه

اشعه و دستگاه‌های مرتبط با مواد هسته ای به این کشور منتقل و تحویل گردید. (14) از هنگامی که هیئت نظامی آمریکایی در تاریخ 8 خرداد 1382 از تاجیکستان دیدار کرد و ضمن نشست با ژنرال رامیل نادراف، معاون وزیر دفاع، درباره توسعه روابط نظامی دو جانبه به مذاکره پرداخت. رابین فانتس که سرپرستی هیئت را برعهده داشت، آمادگی آمریکا را برای ارسال تجهیزات و امکانات لازم در شرایط اضطراری اعلام کرد و بر تداوم گذراندن دوره‌های آموزش نظامی‌آز جمله آموزش در بخش‌های فنی مین روبی، آموزش زبان انگلیسی و ضد تروریسم، تأکید کرد. (15) بنابر این محور بیشترین فعالیت‌های نظامی آمریکا به بهانه و در چارچوب مبارزه با تروریسم شکل گرفته است. هرچند در ماه سپتامبر 2010 خودروهای جیب آمریکایی به این کشور تحویل شده و مبلغ 7 میلیون دلار به منظور کمک برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و تقویت مرز و انجام اصلاحات در پلیس انجام گرفته است (1389/6/26) برخی از منابع خبری هم ذکر کرده‌اند که آمریکا در صدد ساخت یک مرکز آموزش نظامی با بودجه ای معادل ده میلیون دلار در غرب این کشور است که یک تمرین گاه مشترک نظامی با امریکاست.

از سوئی دیگر آمریکا بازسازی پل هزارودویست متری رودخانه پنج را هم که پیشتر باز سازی انرا بر عهده گرفته بود صورت عملی گرفته است. تا بتواند بارهای غیر نظامی خود و یا ناتو را که در 21 آوریل 2009 با دولت این کشور توافق نمود رابه افغانستان انتقال دهد. این پل نقش مهمی در تردد نیروهای نظامی آمریکا به افغانستان خواهد داشت. برخی معتقدند همکاری‌های نظامی آمریکا از سال 1992 با برنامه ای تحت عنوان مشارکت برای صلح شروع شده است و تاکنون ادامه پیدا کرده که هدف اصلی آن آماده سازی الحاق تاجیکستان به ناتو و کسب مجوز حضور نظامی در تاجیکستان بوده است. از این روست که هم مرکز ویژه ناتو در تاجیکستان افتتاح شده است (15 سپتامبر 2010) و هم از طریق هواپیماهای بدون سرنشین و گروه‌های کوچک ویژه سطح جاسوسی از تاجیکستان توسط امریکایی‌ها افزایش یافته است.

6- کمک‌های اقتصادی

در جریان سفرهای رئیس جمهور تاجیکستان به آمریکا قول کمک‌هایی نظیر مبلغ پنجاه میلیون دلار از سوی آمریکا برای رشد تعاونی‌های کشاورزی داده شده است. که دولت برای حل مشکلات اقتصادی و برنامه‌های رشد و توسعه تلاش کند، آمریکا ضمن حمایت از این کشور برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی، از تصمیمات بانک جهانی و صندوق بین المللی

پول پشتیبانی می‌کند. از سوی دیگر، دولت آمریکا برای اجرای طرح‌های مربوط به ترویج بازرگانی و ارائه اطلاعات در بخش‌های اقتصادی دست به کار شده است. کمک‌های اقتصادی شامل آموزش‌های بازرگانی هم است، بخشی دیگر از همکاری‌های اقتصادی مربوط به اعطای وام **120** میلیون دلاری بانک توسعه آسیا به این کشور است. گیت واندر لیندن، مدیر کل بانک در امور کشورهای آسیای مرکزی، ضمن اعلام این مطلب، به استفاده این وام در بخش‌های توسعه انرژی، کشاورزی و بهداشت در تاجیکستان اشاره کرده. پس از امضای موافقت‌نامه، بانک توسعه آسیا متعهد شده تا سطح فقر را در این کشور از **83** درصد به **58** درصد تا پایان سال **2015** کاهش دهد.

این روند در سفر وزیر خارجه تاجیکستان به آمریکا هم در بهمن **88** تشدید شد و تلاش داشت تا با آمریکا توافق‌نامه را در زمینه‌های گوناگون امضا نماید از جمله موارد توافق‌نامه می‌توان به احداث راه آهن ترکمنستان به افغانستان و تاجیکستان و خط لوله گاز از همین مسیر و مشارکت این دولت در احداث نیروگاه راغون و تسریع در روند احداث خط انتقال برق قرقیز- تاجیک- افغان- پاکستان موسوم به **CAS8-1000** بدست آورد که این توافقات با ضمانت حقوقی فعالیت‌های سرمایه‌گذاران و شرکت‌های امریکایی در این کشور توأم باشد. اما آنچه مهم است راهبردی‌ترین تمرکز اقتصادی آمریکا در تاجیکستان پروژه استخراج اورانیوم غنی شده و مشارکت با انگلستان در بهره برداری از معادن طلای این کشور است که دولت تاجیکستان را با وعده حمایت از این کشور در گرفتن وام از صندوق بین‌المللی پول به همکاری جلب کرده است.

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که یادآوری شد، آمریکا از نخستین کشورهای است که پس از فروپاشی شوروی استقلال تاجیکستان را به رسمیت شناخت. اما این جمهوری به علت بروز جنگ داخلی طی سال‌های **1992** تا **1997** در نظام بین‌المللی و به خصوص در سیاست خارجی اروپا و آمریکا جایگاهی به دست نیاورد. پس از قرار دادهای آتش‌بس، صلح بین نیروهای مخالف و دولت، برگزاری کمیسیون آتشی ملی، جامعه بین‌المللی به این کشور توجه کرد و سیاست آمریکا روابط با این کشور بر قرار گرفت. در حوادث **11** سپتامبر، افغانستان کانون بین‌المللی تروریسم شناخته شد و تاجیکستان که همسایه شمالی این کشور با مرزهای طولانی بود، می‌توانست اهمیتی استراتژیک در این ماجرا داشته باشد. از این رو، مجدداً مورد توجه آمریکا و اروپا قرار گرفت. با شکست طالبان در افغانستان و برقراری دولت انتقالی (حامد کرزای)،

جنبه‌های ژئواکونومیکی (آب، آلومینیوم، پنبه، طلا، اورانیوم و ...) در تاجیکستان اهمیت سوق الجیشی یافت و این کشور به نقطه توجه سیاست خارجی امریکا تبدیل شد.

به نظر می‌آید که آمریکا تلاش جدی برای ورود به یکی از خلوت‌ترین حیطات‌های روسیه در آسیای مرکزی را آغاز کرده است، به گونه‌ای که در نتیجه غفلت روسیه و... ممکن است دیگر حتی صدای تانک و کفش نظامیان روس در خاک تاجیکستان هم به گوش نرسد. تشدید حضور امریکا در تاجیکستان احتمالاً با یک سناریو ساختگی القاعده‌ای همراه خواهد شد. تاجیکستان جذابیتی غیر از اهمیت استراتژیکی و امنیتی برای امریکا ندارد. امریکا به دنبال برقراری امنیت در افغانستان نیست. افغانستان بی ثبات باقی خواهد ماند تا از این تهدید، تثبیت حضور امریکا در آسیای مرکزی تامین شود. امریکا تمایل دارد تا در آسیای مرکزی بماند و در فضای نظامی، استراتژیکی، و ژئوپلیتیکی آن به دنبال تحقق آسیای مرکزی بزرگ بدون روسیه و چین و ایران و الحاق آن به خاورمیانه بزرگ باشد. افزایش میزان بازدید نمایندگان بلند پایه ناتو و امریکا در منطقه و افزایش سرمایه‌گذاری و اجرای طرح‌هایی که سخن از آن رفت قابل تامل است. امریکا در دوره وزارت همراه خان ظریفی با چراغ خاموش و بی سروصدا نفوذ خود را در تاجیکستان افزایش داده است. اما بهتر است دولت تاجیکستان در مسیری گام بردارد که مبتنی بر واقعیات است، آن واقعیات عبارت از این است که امریکا و غرب از افغانستان خواهند رفت، لیبرالیزم امریکایی در حال فروپاشی است و تاجیکستان باید همچنان بر همکاری‌های امنیتی و سیاسی خود با شرکای سنتی و کشورهای منطقه را دنبال کند که غرب قابل اعتماد نیست.

منابع

- 1- دوشنبه، واحد مرکزی خبر، 1381/8/29
- 2- (WWW.ADYANNEWS.COM (10/6/1389 , 28 MAY 2008
- 3- این بنیاد از نهادهای حضور فرهنگی امریکا در تاجیکستان است و از سال 1979 که صندوق جامعه باز در نیویورک تاسیس شد تاکنون در بیشتر مناطق دنیا نمایندگی دارد.
- 4- دوشنبه، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، 81/11/7
- 5- واحد مرکزی خبر، دوشنبه، 1387/1/30
- 6- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، 1380/10/17
- 7- همان، 1381/6/21
- 8- بخش تاجیکی رادیو آزادی، 1381/9/23
- 9- در بازدید ژنرال تامی فرانکس در 30 دی 2001 از تاجیکستان

- 10- بختاجیکی رادیو ازادی، 1380/8/23
- 11- خبرگذاری جمهوری اسلامی ایران، دوشنبه، 1381/2/5
- 12- آرشیو رادیو تاجیکی، 1380/10/21
- 13- دوشنبه خبرگذاری جمهوری اسلامی ایران، 1380/11/8
- 14- همان، 1381/9/21
- 15- همان، 1382/3/8
- 16- بخش ازبکی رادیو بی بی سی، 1381/10/7
- 17- دوشنبه، واحد مرکزی خبر، 1381/12/8
- 18- دوشنبه، خبرگذاری جمهوری اسلامی ایران، 1381/9/11